

„Lökött” korlátok nyomában

Rejtélyes mássalhangzó–magánhangzó interakciók a magyar előlségi harmóniában

A magyar előlségi harmónia, amely a hetvenes években vált igen népszerűvé a fonológiaelméletben, jelenleg ismét a magyar (morfo)fonológia legintenzívebben kutatott területének számít. A kutatás célja azonban változott: nő az igény a harmónia azon sajátosságainak számba vételére, amelyek fölött a korábbi „klasszikus” elemzések nagyvonalúan átsiklottak, ahogyan nő az igény az újabb adatokról is számot adni képes modell megalkotására is.

Újabb kutatási eredmények alapján (Hayes et al. 2009)¹ valószínűnek tűnik, hogy bizonyos tövek toldalékolását valamelyest bizonyos mássalhangzó-környezetek is befolyásolják, ráadásul a harmonikus jegytől függetlenül. Hayes et al. (2009) szerint ezek a furcsa megszorítások nemcsak létező lexikai egységekre vonatkoznak, hanem produktívak is, amiből arra következtetnek, hogy az univerzális grammatika nemcsak természetes, hanem nem-természetes korlátokat is tartalmaz.

Ezek az eredmények nyelvelméleti szempontból is fontos történeti jellegű kérdést vetnek fel: hogyan tesznek szert a nyelvek nem-természetes korlátokra, hogyan és miért kerülnek bizonyos nyelvek nyelvtanába olyan fonetikailag önkényes megszorítások, amelyek a nyelvek többségében ismeretlenek?

Mivel a mássalhangzók előlségi harmóniában való különös szerepére vonatkozóan eddig mindössze Hayes et al. (2009) eredményei állnak rendelkezésre, úgy véltük, szükséges újabb vizsgálatnak vetni alá a tövégi mássalhangzó-szerkezet és toldalékolás interakcióját. Saját korpuszon alapuló vizsgálatunk Hayes et al. (2009)-től eltérő eredménnyel zárult: a mássalhangzó-környezet szerepét jóval gyengébbnek és kevésbé szabályszerűnek találtuk. A toldalékolást valamelyest befolyásoló mássalhangzók nem sorolhatók természetes osztályokba, ezek hatása tehát nem fonológiai jellegű; sokkal inkább specifikus végződés (pl. *-ek*, *-én*) hatásáról van szó.

Ezeknek az eredményeknek a birtokában újabb, zavarba ejtő kérdés merül fel: hogyan magyarázható az általunk nem létezőnek tapasztalt nem-természetes korlátok állítólagos produktivitása? A korábbi hasonló céllal, hasonló módszerekkel végzett kísérleteket, illetve Hayes et al. (2009) adatait áttekintve amellet fogunk érvelni, hogy az álszavak nem alkalmasak a beszélők kompetenciájának megbízható tesztelésére. Következtetésünk, hogy a Hayes et al. (2009) által hivatkozott magyar adatok nem használhatók a nem-természetes korlátokat érintő kérdések megválaszolására.

Továbbra is igen fontos, elméleti szempontból is releváns kérdés marad azonban, hogyan alakult ki a toldalékolás jelenlegi mintázata (a *hezitáció* és a *variáció*, valamint a toldalékválasztást statisztikailag kimutathatóan befolyásoló tényezők). Bemutatjuk, hogy a Hayes et al. (2009) által nem-természetes korlátokként interpretált hatások helyett számos, a töveknek csupán kisebb csoportjaira ható tényező hatása érvényesül a toldalékválasztásban, amelyek sokfélesége és specifikussága értelmetlenné teszi ezek korlátokként történő elemzését. Amellet érvelünk, hogy mindez a nyelvi működés alapvető analógiás jellegére utal – amelyre való hivatkozással egyszerre tudunk számot adni az előlségi harmónia jelenlegi állapotának sajátosságairól és ezek történeti háttéréről.

¹ Hayes, Bruce – Zuraw, Kie – Siptár, Péter – Londe, Zsuzsa 2009. Natural and unnatural constraints in Hungarian vowel harmony. *Language* 85: 822–63.